

MEERDERHEID MAG HAAR WIL NIET OPLEGGEN

Westerse samenlevingen zijn democratischer dan ooit nu de oude elites overal onder vuur liggen, van de VS tot Turkije. Dat doet **IAN BURUMA** niet meteen dansen van vreugde. Want in een onbeteugelde democratie staat er ook geen rem op demagogen die het volk opruien tegen minderheden.

Democratie heeft grenzen nodig

IAN BURUMA

Wie? Doceert democratie en mensenrechten aan Bard College (New York). Auteur van '1945. Biografie van het jaar' (Atlas Contact).

Wat? Het gezag van traditionele filters in de openbare discussie, zoals serieuze kranten of tv en radio, wordt steeds verder ondermijnd door sociale media.

In 1831 maakte de liberale Franse aristocraat Alexis de Tocqueville een reis door Amerika. Zijn doel was om het moderne gevangeniswezen te bekijken. Maar in plaats van het gevangeniswezen werd de Amerikaanse democratie het onderwerp van Tocquevilles meesterwerk *De la démocratie en Amérique*.

Naast al zijn bewondering voor de verworven Amerikaanse vrijheden had Tocqueville een bedenking. Als grootste gevaar voor de Amerikaanse democratie zag hij de tirannie van de meerderheid. De Amerikaanse samenleving, in tegenstelling tot de Franse, vond hij verstikend door haar intellectuele conformisme. Afwijkende opinies en dissidente minderheden werden eronder bedolven. Onbeteugelde macht was volgens hem altijd funest, of het nu ging om een individuele despoot of een democratische meerderheid.

Ook democratie heeft grenzen nodig, net als elk ander politiek systeem, zelfs al geeft de meerderheid de doorslag. Daarom hebben de Britten vanouds de bevoegdheid van gekozen politici gemengd met de privileges van een aristocratisch Hogerhuis. En daarom hechten Amerikanen aan de scheiding van machten. Omdat de Franse staat de zogenaamde volkswil vertegenwoordigt, is zijn autoriteit minder begrensd. Vandaar misschien dat volksoepoer in Frankrijk zo'n belangrijke rol speelt. De grenzen van de staatsmacht liggen op straat. Volgens Tocqueville bestond er nog een rem op het Amerikaanse systeem: de macht van het geloof. De matigende invloed van een gedeeld christelijk geloof beteugelde volgens hem de menselijke neiging tot hebzucht en extremisme. In de VS waren godsdienst en vrijheid onlosmakelijk met elkaar verbonden.

In naam van God

De huidige ontwikkelingen in de Amerikaanse politiek doen vermoeden dat Tocqueville ongelijk heeft gekregen. De retoriek van verschillende Republikeinse presidentskandidaten lijkt een perversie van wat Tocqueville in 1831 voor ogen stond. Vrijheid en religie worden nog steeds in één adem genoemd, maar voornamelijk om extreme denkbeelden te propaganderen. Religieuze minderheden worden verdacht gemaakt, onverdraagzaamheid wordt bevorderd – en dit alles in naam van God.

Amerika is niet het enige land waar demagogen zijn opgekomen, uit ranzige marges, om politiek te bederven. In West-Europa wordt weliswaar minder over godsdienst gepraat, maar dit geldt niet voor delen van Oost-Europa, Turkije en Israël. De boodschap van het populisme is overal dezelfde: linkse elites zijn verantwoordelijk voor al onze problemen, of het nu gaat om de migrantencrisis, de excessen in de wereldeconomie, het multiculturalisme of de opkomst van de radicale islam. Populisme wordt door velen terecht gezien als

Buitenstaanders, zoals Trump, kunnen dankzij hun fortuin de oude partijelites omzeilen. ©David Goldman/ap

De volkswuede waar volksmenners van profiteren, richt zich minder tegen miljardairs dan tegen linkse professoren, kritische journalisten en gewiekste bankiers

een gevaar, met name door de onmacht van de gevestigde politiek om een overtuigend weerwoord te formuleren. Angstpolitiek wordt vaak beschouwd als een directe bedreiging voor de democratie. Het gebrek aan vertrouwen in politieke elites kan leiden tot wantrouwen jegens de democratie zelf. Het verlangen naar een sterke leider die schoon schip maakt met die zelfzuchtige politici, eindigt in dictatuur.

Trump en Fortuyn

Dit is allemaal mogelijk. Maar het is niet de democratie zelf die nu onder vuur ligt. Westerse samenlevingen zijn democratischer dan ooit. Het fenomeen-Trump toont aan hoe populaire buitenstaanders – denk aan Pim Fortuyn – de oude partijelites kunnen omzeilen. Het gezag van traditionele filters in de openbare discussie, zoals serieuze kranten of tv en radio, wordt steeds verder ondermijnd door sociale media. Iedereen kan zijn mening geven in het openbaar, zonder redactie door wie dan ook. Een andere aanslag op de traditionele orde, vooral in de VS, is de ongeremde invloed op de openbare mening van privéfortuinen. De anti-elite-stemming wordt opgestookt door puissant rijke individuen. De volkswuede waar volksmenners van profiteren, richt zich minder tegen miljardairs dan tegen linkse professoren, kritische journalisten of gewiekste bankiers. Het is bovendien makkelijker dan ooit voor machtswellustige schurken om aan de top te komen, omdat zij niet meer door oude partijelites in toom worden gehouden. In plaats daarvan worden zij

naar de mond gepraat door mainstream politici, uit angst kiezers te verliezen.

Het gevaar geldt dus niet zozeer de democratie zelf, maar juist die remmen zonder welke volgens Tocqueville de liberale democratie niet kan functioneren. Populistische leiders beschouwen hun verkiezing door de meerderheid steeds vaker als een mandaat om elk kritisch geluid in kunst en politiek te smoren. Tocquevilles nachtmerrie is nog geen werkelijkheid in de VS, maar de situatie in Rusland, Turkije of Hongarije komt er dichtbij. Zelfs Israël, een land dat altijd een robuuste democratie had (althans voor de Joodse bevolking), drijft nu snel die richting op. Het is een veeg teken als kabinetsleden eisen dat schrijvers, journalisten en kunstenaars hun loyaliteit aan de staat moeten bewijzen.

Politiek en amusement

Hoe elites het vertrouwen van de bevolking weer terug kunnen winnen, is onduidelijk. Maar Tocqueville had gelijk. Zonder ervaren politieke partijleiders verdwijnen de grenzen tussen politiek en amusement. En zonder rem op de vooroordelen van de meerderheid groeit onherroepelijk intolerantie. Deze constatering is geen kwestie van nostalgie of snobisme. Het is ook geen pleidooi om iedereen die autoriteit uitstraalt, te vertrouwen. Woede op de elites is tenslotte niet helemaal ongegrond. Een hoog opgeleide minderheid is zeker gebaat bij een economie zonder grenzen, verse immigratie en een kosmopolitische gesteldheid. Maar dit kan ten koste gaan van minder bevoorrechte bevolkingsgroepen.

En toch is de zorg van Tocqueville actueler dan ooit. De liberale democratie kan niet worden gereduceerd tot een populariteitswedstrijd. Regeren door de meerderheid moet worden beteugeld om de rechten van religieuze, intellectuele, politieke of etnische minderheden te beschermen. Zonder die bescherming verliezen we onze vrijheid. En om die vrijheid te verdedigen is de democratie tenslotte uitgevonden.

© Project Syndicate

'Het interesseert me niet om op m'n zeventigste nog drie pirouettes te kunnen draaien.'

Er zijn voor danser en choreograaf **FUMIYO IKEDA** zo veel manieren van dansen, dat het ook op late leeftijd voor haar nog een werkbaar uitdrukkingswijze zal zijn (in Knack).

© mm